

אגדת היום

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד סביב הדף היומי >> ד-י אייר >> בבא בתרא צח-קד

קניין ארץ ישראל

הרקע בגמרא

הגמרא עוסקת באופן שבו רבים קונים שבילים, כלומר הופכים שביל להיות בבעלות הרבים. לשם הדיון, הגמרא מביאה גם מקורות מההקשר הרחב יותר: אילו פעולות בקרקע מעניקות בעלות עליה.

ביאור

שנו חכמים: לדעת רבי אליעזר, אדם שהולך בקרקע לארכה ולרחבה - קנה את השטח שהלך בו. חכמים חולקים: לדעתם להליכה עצמה אין משמעות משפטית, רק למעשה קניין מובהק של חזקה (הצבת גדר, מנעול וכדומה).

אמר רבי אלעזר: מה טעם דבריו של רבי אלעזר? הוא נשען על הציווי לאברהם, ללכת לארכה ולרחבה של הארץ. בזאת הארץ ניתנה לו.

ומה אומרים על זה חכמים? לדעתם הציווי נאמר לאברהם משום חביבותו, כדי שהארץ תהיה נוחה להיכבש לפני בניו כשיבואו לארץ, אבל העם הוא שקנה את הארץ במלחמתו ולא אברהם בהליכתו.

שאלות הכוונה ללימוד עצמי

מה משמעות ההליכה של אברהם, לפי הדעה שהיא לא נועדה לקנות את הארץ? מה היחס בינה ובין הכיבוש על ידי עם ישראל?

בסופו של דבר ארץ ישראל שלנו. אז מה זה משנה מי קנה אותה בפועל, האבות או העם בימי יהושע?

האגדה: בבא בתרא ק א

תניא: הלך בה לארכה ולרחבה - קנה מקום הילוכו, דברי רבי אליעזר; וחכמים אומרים: אין הילוך מועיל כלום עד שיחזיק.

אמר ר' אלעזר, מאי טעמא דר' אליעזר? דכתיב:

קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתנה. ורבנן?

התם משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר ליה הכי,

כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו.

הגיליון מוקדש השבוע לעילוי נשמת כל חללי מערכות ישראל ופעולות האיבה.

פ ה - ארץ חמדת אבות? העמקה בסוסי

לעיון נוסף.

עוד מאגדות השבוע:

כי צד הן (= הכרובים בבית המקדש) עומדין? רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר: פניהם איש אל אחיו, וחד אמר: פניהם לבית. ולמאן דאמר פניהם איש אל אחיו, הא כתיב ופניהם לבית? לא קשיא: כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום.

(צט א)

מפרשנות האגדה:

הרב שמואל אליהו (בשיחה מסיוון התשע"א) דן באגדתנו מול מקורות בהמשך המסכת, ואומר כי אמנם הגמרא מסיקה שהאבות לא קנו את הארץ, אך בכל זאת ארץ ישראל נחשבה במשך שנות המדבר כמוחזקת בשביל עם ישראל. למעשהו של אברהם הייתה משמעות ביצירת השייכות של הארץ לעם.

אחד השמות שארצנו מתהדרת בהם היא "ארץ האבות". כיוון שהביטוי הזה שגור כל כך, וכבר נכנס לרבים משירי ארץ ישראל, איננו רואים צורך לחשוב עליו יותר מדי. ובכל זאת – האם ארץ ישראל היא ארץ אבותינו? אברהם יצחק ויעקב בוודאי התהלכו בה, אבל בעיקר התהלכו. הם לא היו אזרחים, לא היה להם כאן שלטון, אפילו את מקום מגוריהם הם החליפו כמה וכמה פעמים. אז האם מוצדק לייחס את הארץ לאבות? ואם לא, מדוע בכלל האבות הסתובבו כאן – מה הטעם להביא אותם

הנה בתור נוודים, בפרט אם אחר כך מורידים את בניהם למצרים? שאלה כבדה ורצינית – מתי וכיצד נקנתה ארץ ישראל – מופיעה בגמרא כדרך אגב. הגמרא עוסקת בקניין קרקע על ידי הליכה בה, ומלמדת שהדבר שנוי במחלוקת. רבי אליעזר אומר שלהליכה יש תוקף משפטי של קניין, וחכמים אומרים שאין לה תוקף. דעת רבי אליעזר נשענת על צו הקב"ה לאברהם: "קום התהלך בארץ... כי לך אתננה". לדעתו, ארץ ישראל ניתנה לאברהם על ידי ההתהלכות בה, וממילא גם זרעו זכה בארץ. חכמים חולקים על הלימוד הזה, ואומרים שהציווי נאמר מתוך "חביבותו של אברהם", כדי שהארץ תהיה נוחה להיכבש על ידי ישראל. כלומר, אם נשאל באיזה שלב הארץ עברה לרשותנו, רבי אליעזר ישים

הקשר של אברהם לארץ לא היה קשר חוקי-בעלותי, אלא קשר רגשי פנימי. קשר שמבוסס על חיבה ואהבה, מידתו של אברהם. בני ישראל הגיעו לארץ ללא מסמך שמוכיח את בעלותם עליה, אבל עם מטען פנימי עצום.

את האצבע על מסעות אברהם בארץ, וחכמים יאמרו שארץ ישראל הייתה שלנו באופן חוקי רק כשירשנו אותה בימי יהושע.

בעולם המושגים הפורמלי של הגמרא, דעת רבי אליעזר נראית מובנת יותר. אברהם עשה פעולה

משפטית וקנה את הארץ. לפי חכמים אפשר להבין כיצד עם ישראל קנה את הארץ, אבל מה בדיוק עשה אברהם? כיצד הוא הפך את הארץ לנוחה לכיבוש, ואיזה מקום תופסת החביבות שלו בעיני ה'?

אפשר להתאמץ ולתת תשובות שנשארות במישור הפורמלי, כגון שלקניין על ידי הליכה יש משמעות משפטית מינימלית, והיא שימשה בסיס לקניין השלם של יהושע והעם. אבל מהמילים שהגמרא משתמשת בהם – חביבות, נוחות – נראה שחכמים יוצאים מהמישור המשפטי למישור אחר. הקשר של אברהם לארץ לא היה קשר חוקי-בעלותי, אלא קשר רגשי פנימי. קשר שמבוסס על חיבה ואהבה, מידתו של אברהם. בני ישראל הגיעו לארץ ללא מסמך שמוכיח את בעלותם עליה, אבל עם מטען פנימי עצום. הם נשאו עמם את האהבה שבין אבותיהם לארץ, ובין אבותיהם לקב"ה. הם לא נשאו אישור רשמי על שייכות, אלא את תחושת השייכות העמוקה. אברהם החדיר אותה לגנים שלהם, והיא פיעמה בהם לאורך כל השנים עד שהגיעו לשערי הארץ.

כשמונעים מתוך תחושה כזאת, הארץ נוחה להיכבש. עדיין יש אתגרים, אבל אנחנו יודעים שזו הארץ שלנו, ושאלו קשורים אליה בנפשנו. צלבנים יכולים להגיע מאירופה לירושלים, מוסלמים אדוקים יכולים להגיע מארצות ערב, וכולם יוכלו לדקלם פסוקים על קדושת הארץ; אבל ברגע שיהיה להם קשה כאן, הם יתקפלו. גם אם כולם חכמים וכולם יודעים את התורה, חסרה להם הידיעה העמוקה שהמקום הזה שלהם באמת. בלי זה קשה לרשת את הארץ.

אם כן, גם לדעת חכמים, ארצנו היא ארץ האבות, ואולי ליתר דיוק: ארץ חמדת אבות. לא ארץ בבעלות האבות, לא ארץ בשליטת האבות, אלא ארץ שאבותינו אהבו ונקשרו אליה בכל נימי נפשם, עוד לפני שהפכה להיות שייכת לעם. דווקא מכוח הקשר הזה תתגשמה כל התקוות.